

TÉGLÁRÓL TÉGLÁRA

Az óbudai Viktória

Kádár József

Óbudán, a Bécsi út és Farkastorki út sarka fölötti terület hosszú időn át a magyar múlt kutatásának egyik fontos helyszíne volt. Anonymus leírásából úgy tudjuk, hogy – Attila király városában – Árpád vezér sírja fölé itt építették fel a később Fejéregyházának nevezett templomot. Amikor 1869 tavaszán egy téglagyár alapjainak ásása közben napvilágra kerültek a középkori falak, a régészek a mellett tették le a voksot, hogy amit itt találtak, azok a kövek a pálosok kolostorának maradványai voltak. S azután, hogy elhagyták a kutatási terepet, folytatódott a munka. A Bécsi út 166-168. és a Farkastorki út 2-4. számú telkeken megszületett a „Schwartz & Salzer” cég, a Viktória.

Tizenkilencedik századi Viktória jelzésű téglák a Surányi-korszakból

A Viktória téglagyárat, magát a társaságot, tulajdonosai 1867-ben alapították, de csak jóval később, 1890-ben kifogásolta a nevét a Kereskedelmi és Váltótörvény-

szék, mondván, ez a megjelölés „nem tekinthető oly toldatnak, mely a folyamodó üzletének közelebbi megjelölésére szolgálna.” Vagyis nem alkalmas arra, hogy az

üzleti partnerek és a hatóságok számára egyértelművé tegye, miről is van szó... Ami pedig fontos dolog. De úgy látszik, a kifogás lepergett a tulajdonosokról, mert amikor 1897-ben az újabb befektető átvette a céget, megtartotta nevében a kifogásolt elemet, nevezetesen magát „Óbudai Victoria Gőztéglagyár Surányi József” néven. A névadók vélhetően az 1837-től 1901-ig uralkodó angol királynőre gondoltak. Az üzemnek két téglajegyét is ismerjük, amelyeken a Victoria szó kerek, illetve téglányalakú mélyedésben megjelenik.

A Bohn család színre lép

A huszadik század első évtizedének vége hozott az óbudai téglaiipar történetében jelentős változást, ha nem is a váltótörvényeszek jóvoltából: megjelent a színen két soktagú s egymással rokonságban álló család, jelentős gyártási tapasztalattal, komoly tőkével.

A 18. században érkeztek először telepések Elzász-Lotharingiából Torontál és Temes vármegyébe, leszármazottaik közül többen is rangos vállalkozóként tűntek fel a 19. század végén Nagyikindán és a közeli Zsombolyán: a Bohn, Muschong, Schaaf, és Brauch családok tagjai. Az Alföldnek ez a déli része nem csak földművelésre volt kiválóan alkalmas: talaja a téglaféleségek készítéséhez is kitűnő alapanyagot szolgáltatott. A Bohn család első nekifutásra „Bohn M. és Társai” néven, közkereseti társaság formában, 1897-ben mindjárt öt üzemet is tető alá hozott.

Bohn Mihály és felesége, Muschong Mariann rokonai téglát és tetőcserepet gyártottak gyáraikban. A Bohn családnak Nagyikindán jelentős gépipari üzeme is volt, ami biztosította az újabb termékek gyártásához szükséges technikai hátteret. Bohn 1908-ban Békéscsabán alapított újabb gyárat, hogy aztán 1910-ben megvásárolja a Victoriát. (Ugyanakkor közeli rokona, Muschong Jakab megvette a szomszédos, a Külső- Bécsi úton fekvő Budapesti Téglá és Mészégető Rt. gyárat.)

A Bohn cég azonnal nagyarányú fejlesztésbe fogott. Új kazán- és gépház, két hatalmas – 22 és 20 kamrás – Hoffmann-kemence épült. Az ezek fölött kialakított szárítóterek fölöslegessé tették a telepek területét elborító nyitott szárítószíneket. Bohn Mihály Budapestről irányította valamennyi gyárat. Trianon után ugyan voltak köztük olyanok, amelyek Románia illetve Jugoszlávia területén rekedtek, de

251/Patent-BOHN-ZSOMBOLYA

252/BOHN M. és TÁRSAI ZSOMBOLYA

Emelt szélű tetőcserép

254/KERAMIKA JIMBOLIA MARCA LEU

253/PATENT/BOHN TIGLARIA CARPINIS

272/BOHN PATENT N. KIKINDA

Néhány OROSLÁN a Bohn-cserepekről

az ipari üzemek tulajdonjogát ezekben az államokban nem vették el tulajdonosaiktól. A vajdasági gyárat *István* fia, a román területre kerültek ifjabb *Mihály*, az ő 1925-ben bekövetkezett halála után pedig testvére, *Katica* vezette. 1926-tól az óbudai gyárat *Bohn Mária* férje, *Trautmann Ferenc*, a békéscsabait Bohn József üzemeltette. S megvásároltak az eddiekhez egy szolnoki üzemet is. Az alapító, Bohn Mihály 1930-ban bekövetkezett halála után a sok lábbon álló vállalkozást családi részvénytársasággá alakították át.

1948-ban természetesen államosították a céget, óbudai üzemük az Újlaki Téglagyár csoport II. számú üzemegysége lett. Épületeit 1976-ban lebontották, helyén ma üzletközpont és lakopark áll.

A változatosság gyönyörködtet

A Bohn gyárak kezdettől fogva sokféle téglát készítettek. Gyártottak nagy-, majd kisméretű falazótéglát, de elterjedtek üreges falazó és hatszögű járdatéglák is. Az óbudai gyár 1910-ben épült új feldolgozó-présházában már bizonyára szalagprést állítottak üzembe, ezért ezek a téglák jelzetlenek lettek. A falazótéglák szalagprésszel történő előállításával hozta az összetett idomú és az üreges téglák készítését is. Az acélgerendás födémek téglaboltozataihoz gyártották a traverztéglát. Ez az oldalán kialakított horonnyal kétfelől felült az acélgerenda alsó lemezére, alulról eltakarva azt.

Az 1930-as évek elején Európa-szerre egyre több cég kísérletezett üreges kerámiaelemekből alul-sík födém szerkezetek kialakításával, de termékeik a felmerülő statikai igényeket nem tudták kielégíteni. A Bohn cég megtalálta a helyes formát, és ez, a „szabadalmazott BOHN-FÖDÉM” terjedt el. Ezt a budapesti, a békéscsabai és a szolnoki Bohn gyár is gyártotta.

Az 1930-as évek elején kialakult a sok gyár által készített, kettős méretű 'ikersejt-téglák' családja. Az üreges, majd a sejttéglák egységesülő mérete mellett a különböző gyárak eltérő méretű, alakú és számú lyuk alkalmazásával tették termékeiket megkülönböztethetővé. A Bohn Testvérek Téglagyára átlósan elrendezett négyzetes lyukakkal készítette ikersejt tégláit. Az egykori Bohn gyár működésének végén, 1973-ban, a 6 cm-es válaszfal lapokat négy kerek lyukkal készítette. Időnként minden agyagarugyár elvállalta kisebb mennyiségű, különleges

termék készítését, így a Bohn gyár gyártott cserépkályha-betétet is.

Bohn Mihály kezdetől fogva különös figyelmet fordított a cserépgyártásra, de nem csak az ismert cserépfarmákat gyártotta, hanem azokat továbbfejlesztve új formákat alakított ki. Az egyes típusokat számokkal jelölte, így lettek ismertek és igen elterjedtek. Egyes préselt válozatoakat, a szabadalmat átvéve, kisebb módosításokkal sok más üzem is készítette.

Az államosítás után már csak az emelt szélűeket gyártottak.

Templom a fiúknak

Bohn Mihály – Mihály fia halálát követően – néhány évet Zsombolyán töltött. Ez idő alatt indított el egy új cserépmárkát, melynek jele az oroszlán lett. Trianon után a termékeket román, illetve szerb nyelvű felirattal látták el. Az új termék neve „Marca Leu 254” lett, változatait Jugoszlávia-szerbe is sok gyár átvette, és még a '90-es években is gyártotta, valamilyen oroszlán-jellel.

Id. Bohn Mihály Zsombolyán töltött éve alatt a gyártelep mellett neogótikus stílusú téglatemplomot épített két elhunyt fiának emlékére.

A templomszentelés 1929. IX. 29-i eseményét a bejárat mellett elhelyezett német nyelvű márványtábla hirdeti: „Zur Ehre Gottes! Dem Andenken + Michael Bohn 1893–1925 und + Jakob Bohn 1895–1916. Gewidmet im Jahre 1928-1929. von Michael Bohn senior Marianna Bohn geb. Muschong als Eltern. Stefan Bohn, Käthe Fritsch geb. Bohn, Barbara Brauch geb. Bohn, Maria Trautmann geb. Bohn, Josef Bohn als Geschwister.” A templomszentelés alkalmából fénykép készült Bohn Mihály családjáról.

A templomot felszentelésének 65. évfordulójára felújították, és a bejárat jobb oldalán, másik, magyar nyelvű márványtáblát helyeztek el: „Bohn Mihály emlékeztére. Aki Isten dicsőségére a maga és munkásai lelki üdvére templomot emelt 1929. IX. 29-én. Barátja voltál Te a népnek mely most is kegyelettel emlékszik rád. És élni fog a Te nagy emléked, amíg csak élnek, jó, hű népek. Időtlen időkig e templom Míg nem lesz egykor puszta, szent rom. Zsombolya 1994. IX.29.”

Ha arra gondolunk, hogy a templom alapítása és felújítása között eltelt 65 év alatt a történelemnek milyen hullámai vonultak át e vidék és lakossága felett is, valóban rendkívül nagy érdemei lehetnek id. Bohn Mihálynak. ●

Lánvcvontatású, függesztett szállítósor viszi a kiperéselt „négylyukú” válaszfaltéglákat a szárítóba

A Bohn család 1929-ben. Álló sorban balról 2. Bohn József, 3. Fritsch Brunoné Bohn Katica, 6. id. Bohn Mihály, 11. Brauch Károly. Ülő sorban 1. Izolda, Katica leánya, 2. id. Bohn Mihályné Muschong Marianna, 3. Glattfelder Gyula Szeged-Csanádi püspök, 4. Trautmann Ferencné Bohn Mária, 5. Brauch Károlyné Bohn Borbála

A zsombolyai gyártelepi templom

